

ענין ר"ה וסדר התפילה

ער"ה תשפ"ב

אברהם קרמר

סורוצקין 43 ירושלים

7637201@gmail.com

ביאור ענין הדין בר"ה

ר"ה טז, א בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון. ותנא דברי רבי ישמעאל אדם נידון בר"ה וגז"ד שלו נחתם ביוה"כ.

ואמר רבי כרוספדאי אמר רבי יוחנן שלשה ספרים נפתחין בר"ה אחד של רשעים גמורין אחד של צדיקים גמורין ואחד של בינונים. צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים. רשעים גמורין נכתבין ונחתמין למיתה. בינונים תלויים ועומדים מר"ה ועד יוה"כ, זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה.

כדי להבין מעט ענין הדין של ר"ה יש להקדים כמה שאלות.

א' מפני מה אדם נידון בכל שנה, בשלמא התבואה וכל השאר שבכל שנה באים מחדש מובן שנידונים כדי לקבוע באיזה אופן תהיה התחדשותם, אבל אדם הרי כל חייו הם משך אחד ולכאורה אין בו התחדשות בכל שנה, וא"כ מפני מה נידון בכל שנה.

ב' מפני מה הדין בתחילת שנה ולא בסופה, שאם תכלית הדין היא כדי ליתן דין וחשבון הלא הזמן הוא בסופו של זמן ולא בתחילתו.

ג' כיון שר"ה הוא יום דין א"כ מה הטעם שהוא יו"ט.

ד' מפני מה לא נתפרש בתורה להדיא שהוא יום דין.

ה' מה מהות הדין של ג' ספרים שנפתחים בר"ה, ואיך זוכים בדין זה. מי הצדיק הנחתם לאלתר בספר החיים וכו', האם הוא אותו ענין של דין כמו שאדם בא לפני ב"ד של מעלה ליתן דין וחשבון על כל מעשיו, או שהוא באופן אחר.

ג' שאלות ראשונות מתבארות על פי החינוך והר"מ במורה נבוכים

החינוך מבאר שמחסדי הא-ל על ברואיו לפקוד אותם ולראות מעשיהם יום אחד בכל שנה ושנה כדי שלא יתרבו העוונות ויהיה מקום לכפרה, ואם לא יפקדם זמן רב יתרבו כ"כ עד שיתחייב העולם כמעט כליה חלילה, ונמצא שהיום הנכבד הזה הוא קיומו של עולם ולכן ראוי לעשות אותו יו"ט.

נתבאר בדבריו שהטעם שאדם נידון בכל שנה הוא כדי שלא יתרבו העוונות, ועוד נתבאר שהטעם לכך שהוא יו"ט הוא לפי שהדין הזה הוא קיום העולם. ויובן מתוך זה גם כן מה שהדין בתחילת שנה ולא בסופה, דכיון שאין טעם הדין כדי ליתן חשבון על הזמן שעבר אלא כדי לקיים המשך העולם, ולכן ראוי שיהיה בתחילת שנה.

ובביאה"ג לשו"ע ה' לולב תשס"ד מצינו טעם נוסף לכך שהוא יו"ט, דכתב שם כי כל ימי הדין הם יו"ט כמו דאיתא בירושלמי איזה אומה כאומה זו שיודעת אופיא של א' כלומר שיודעים שיזכה אותם בדין.

ובפשטות מה שיודעים שיזכו בדין הוא מצד אהבת השם לעם ישראל, אמנם יש בזה עומק נוסף והוא, שמכיון שטעם הדין הוא לתת קיום לעולם ולהוליכו אל תכליתו, ולכן בודאי שימצא זכות לישראל כדי שעל ידם ימשיך קיום עולם ויגיע אל תכליתו.

במורה נבוכים נמצא גדר לר"ה בדומה לחינוך, ידועים דברי הר"מ בהלכות תשובה בענין השופר שאע"פ שגזיה"כ הוא יש בו רמז להעיר ישנים מתרדמתם, ובמורה יש תוספת בזה, שמבאר שם שכל ענינו של היום הוא כעין זה, להיות יום תשובה והערת בני אדם משכחתם.

ונראה דזהו ג"כ הטעם להיותו יום דין, שכן ענין ר"ה הוא שפעם אחת בשנה יש לעורר בני אדם משכחתם, ולפי שהוא זמן מיוחד להתעורר מהבלי הזמן לכן יש בו דין, הן מצד שהאופן להעיר בני אדם משכחתם הוא ע"י שיש משפט, והן מצד שמאחר שהוא זמן להתעורר על כן נידון כל אחד על מצבו.

ההפרש בין החינוך לבין הר"מ, לחינוך העיקר הוא שיהיה דין בכל שנה כדי שיהיה מקום לכפרה ולקיום העולם, וזה עצמו טעם היו"ט, ולר"מ עיקר הענין הוא להעיר בני אדם משכחתם אחת בשנה, ואילו הדין נגזר מזה כמו שנתבאר.

ויש לומר שמשמע בדברי המורה נבוכים דזה עצמו טעם היו"ט, דהיינו שמכיון שהוא יום המיוחד להעיר בני אדם משכחתם ולהחזירם לדרך הישר, הרי אינו יום של חולין אלא הוא יו"ט.

סיכום בירור ג' שאלות הראשונות

הטעם שבכל שנה יש יום דין הוא כדי לזכות את ישראל, וזה או כמ"ש החינוך שע"י שהדין נעשה בכל שנה יש מקום לכפרה, או כמ"ש במורה נבוכים שהוא כדי להעיר בני אדם משכחתם.

והטעם שהוא יו"ט הוא לפי שע"י הדין ביום זה יש קיום לעולם ובני אדם מתעוררים לעבודת השם.

וזהו ג"כ הטעם לכך שהדין הוא בתחילת שנה ולא בסופה, שכיון שעיקרו של הדין הוא כדי שיהיה קיום לעולם לשנה נוספת, לכן ראוי שהשנה תתחיל ביום זה שהוא הסיבה לקיום השנה.

בר"ן מבואר שטעם קביעת הדין בר"ה הוא כדי שיזכו בדין

הר"ן במסכת ר"ה שואל למה אדם נידון בר"ה יותר מבשאר ימים, ומביא ב' תירוצים לשאלה זו.

תירוץ הא' הוא מהפסיקתא, והוא דוקא לדעת רבי אליעזר שנברא העולם בכ"ה אלול וברייתו של אדם בא' תשרי, דגרסינן בפסיקתא שאחר שנידון אדה"ר ויצא בדימוס אמר לו הקב"ה כך בניך עומדים לפני בדין ביום זה ויוצאין בדימוס, ונמצא שהטעם הוא כדי שיזכו בדין כמו שזכה אדה"ר.

וצריך להבין היכי אמרינן שיצא בדימוס, והלא חטא אדה"ר לא נתקן על ידו ונגזר עליו מיתה וכל השית אלפי שנים. והביאור לזה הוא, דמ"מ נקרא שיצא בדימוס בזה שלא מת וניתן לו לתקן חטאו, כדי שיבוא העולם אל תכליתו עכ"פ. וכמו"כ נתן הקב"ה לישראל בכל שנה לתקן חטאם כדי שיבוא העולם אל תכליתו.

תירוץ הב' הוא אליבא דרבי יהושע דאמר דבניסן נברא העולם, והוא שרצה הקב"ה לזכות את ישראל בדינם ולכן דן אותם בזמן שהוקבע לכפרה ולסליחה שהוא קודם יוה"כ.

ומפרש הר"ן עוד, דאפשר שהריצוי של יוה"כ התחיל בא' תשרי, והריצוי השלם היה ביוה"כ, ונמצא שכל ימים אלו מא' תשרי ועד יוה"כ הם ימים ריצוי וכפרה ולכן קבע הקב"ה הדין ביום זה.

ברמב"ן מתבאר טעם היו"ט וטעם הדין

הרמב"ן עה"ת תמה על כך שצוה הכתוב שנעשה יו"ט ומקרא קודש ביום הזה ולא פירש למה. ובהמשך דבריו מפרש שהתורה לא פירשה ענין הדין בר"ה אלא ברמז, ובלשונו שם כ' 'ירמוז שבו יהיה דין לפני הקב"ה כי במ ידין עמים בראש השנה יזכור יצוריו וישב לכסא שופט צדק'.

הרמב"ן לא הרחיב הביאור, אך נראה בביאור דבריו ע"פ מה שביארו המקובלים שבריאת העולם מתחדשת בכל שנה, וכעין זה כונת הרמב"ן כאן, שענין ר"ה הוא שהקב"ה זוכר יצוריו אחת בשנה ויושב לכסא שופט צדק. והיינו שמצד קיום הבריאה נצרך שיזכור הקב"ה יצוריו אחת בשנה להשפיע להם חיים, וכיון שזוכר יצוריו לכן יושב לכסא שופט צדק איך להשפיע להם החיים.

ויש לומר שמשמע לדברי הרמב"ן שטעם היו"ט הוא מצד שיש בו מלכות השם, וגם מצד שמחדש החיים לכל יצוריו.

טעם הדבר שלא נתפרש ענין הדין של ר"ה אלא ברמז

א. כדי שלא ידעו האומות ויעשו תשובה (לא מצאתי כעת מקורו). ביאור הדבר, תכלית ר"ה היא לקרב העולם אל תכליתו שיהיה ה' אחד ושמו אחד. והתשובה של הגויים אינה מקרבת העולם אל תכליתו, משום שהיא תשובה חיצונית וכדי להנצל מן העונש, אבל תשובת ישראל היא פנימית ומקרבת העולם אל תכליתו.

ב. רבינו בחיי מפרש כי כל מה שהענין יותר נעלם ויותר פנימי הוא יותר סתום, וגם כאן ענין הדין באחד לחודש שהוא תחילת חשבון העשרה הנשלם ביום הכיפורים יש בו מן הסוד וההעלמה שראוי הכתוב לסתום ולחתום כדרך שאר עניני התורה הסתומים, וסתימתן כפי רוב העלמתן.

ביאור הדבר, דאף שהוא פשוט ומובן לכל שנעשה דין בר"ה ומאורעות השנה נגזרות מן הדין ההוא, מ"מ עיקר אופן מהלך הדין ומהותו, שתחילתו באחד לחודש והשלמתו ביוה"כ [שדבר זה עצמו של העשרה ימים הינו סוד], יש בו הרבה מן הסוד ולכן סתם הכתוב והעלימו.

וניתן להוסיף, דאף פשטות הדין אין מובן ונגלה לנו, דאין אנו רואים השכר ועונש, אלא פעמים צדיק ורע לו, ולכן העלימה התורה ענין הדין ולא דיברה בו.

ויש לומר עוד, דאם היתה התורה מדברת בפירוש בענין הדין, היה צריך להיות שיהיה נגלה לעין כל איך מקבל אדם שכר על המצוה ועונש על העבירה.

ג. הכלי יקר מבאר דהתורה העלימה ענין הדין בר"ה, כדי שלא ימתין אדם עד ר"ה אלא יתקן מעשיו כל יום ויום כאילו הדין בכל יום ויום.

ד. נראה לומר טעם נוסף, בכל המועדים ענין הזמן הוא מצד הנבראים, כמו יציאת מצרים בפסח, אבל בענין יום הדין יש ענין גם מצד הי"ת שיושב על כסא דין, ואם היה מפורש כן בכתוב ה"ז כאילו התורה אומרת שהקב"ה יושב ביום זה דוקא, והרי מצד הי"ת אין חילוק זמנים לומר שדוקא ביום זה יושב על כסא דין, וכל המעשים נראים ומושגחים לפניו תמיד בכל יום, ולא שייך שהתורה תאמר כן. אכן חז"ל פירשו כן שבבחינה שמצידנו הרי הקב"ה יושב ביום זה על כסא דין.

ה. ונראה עוד טעם, דעיקר מצות ראש השנה שתהיה הנהגתו הנהגת יום טוב מקרא קודש, וכנגד הדין שנעשה בו נתנה התורה מצות השופר, ואם יעשה אדם היו"ט ברוחניות כהלכתו כמו שראוי לו, וגם יקיים מצות השופר כפשוטה וכמדרשה [שיכוין להמליך את הקב"ה ולשוב בתשובה שלימה], הרי בזה הוא זוכה בדינו ממילא בלא שיהא עסק עיקרי בענין הדין.

ואם היתה התורה מפרשת ענין הדין א"כ היה עיקרו והנהגתו מן התורה בהנהגת יום דין ומשפט ולא בהנהגת יום טוב.

אמנם כמה שהדבר נוגע לנו לפי מדרגתנו, בודאי שלא שייך לנו הנהגת יום ר"ה כראוי בלי שנהיה נוהגים בו מנהג יום דין.

ו. המועדים שבתורה נקבעו על מאורע ידוע או על זמני התבואה. ולכן הדין שביום ר"ה שלא נקבע על מאורע נגלה, לא נתפרש בתורה. ואף אם הוא מצד שנברא בו העולם ונברא בו אדה"ר אין זה בגדר מאורע נגלה.

הזכיה בדין ר"ה היא בעיקר ע"י קבלה לעתיד

נחבאר לנו בדברי הראשונים שעיקר ענינו של הדין הוא כדי להמשיך קיומינו וקיום העולם ולזכות אותנו, ומכיון שהכונה היא עבור העתיד וההמשך, לכן מובן שעיקר ענין התשובה הוא במה שאדם מקבל על עצמו ללכת בדרך טובה, ובזה יזכה בדין.

עוד עומק בזה ע"פ דברי הרמב"ן

הרמב"ן מפרש שהוא יום דין ברחמים, והתרועה שבה זוכים ישראל בדינם היא עצמה הדין, והשופר עצמו הוא הרחמים, וזוכים ישראל ע"י שמבינים ענין זה של חיבור הדין עם הרחמים, וזהו ענין יודעי תרועה.

ביאור הדבר למיעוט הבנתנו, יודעי תרועה פירושו שמבינים את ענינו של הדין, כלומר שיודעים ומבינים ששורש וטעם הדין הוא מצד הרחמים שמרחם הקב"ה עלינו כדי שנשוב בתשובה ונזכה בחיי עולם, ובזה שמבינים שהדין אינו ענין וכח לעצמו, אלא הוא ענין אחד עם הרחמים, דהיינו שהדין בא מכח הרחמים השלמים ותכליתו כדי לקרב אותנו להשם, הרי בזה [שמבינים דבר זה] כבר מתקיימת התכלית של הדין, וכבר פעל הדין את פעולתו, ואין צריך לעשות עוד דין בפועל, ומתעוררים הרחמים שהם שורש הדין.

ושוב מתבאר בזה היטב, שאופן הזכיה בדין ר"ה הוא ע"י שמבינים שתכלית הדין היא כדי לקרבנו ולזכותנו. ועיקר התשובה היא לילך מעכשיו בדרך טובה.

ביאור רמח"ל שדין ר"ה הוא לפי שבו נברא ומתחדש העולם בכל שנה

הרמח"ל מבאר ענין ראש השנה בסוד הקבלה, שכיון שביום זה נברא העולם, על כן בכל שנה ושנה מתחדש ביום זה סדר הבנין של קבלת ההשפעה, וההתחדשות נעשית בכח מעשי הנבראים, אשר בהם תלוי כל סדר קבלת ההשפעה, ולכן נבחנים מעשי הנבראים כדי לבנות מחדש את סדר ההשפעה על פי מעשיהם. החיים הם המשך ההשפעה, המיתה ח"ו היא הפסקת ההשפעה, העושר הוא ההשפעה בריוח והעוני הוא ההשפעה בדוחק.

ומוסיף הרמח"ל לבאר שזמן הבנין הוא עד יוה"כ ולכן בתוך זמן זה הפתח פתוח לכל והתשובה מצלחת, וגם התשובה יותר בנקל משום שהתחדשות הבנין נעשית

ע"י גילוי עליון מאד וברחמים גדולים. ואחר יוה"כ אין עוד תקוה אלא בדוחק, ואעפ"כ עד מוסף של ש"ע יש תקנה אבל משם ואילך אין תקנה עוד כי כבר נקבע ונמסרו הפתקין לידי המשרתים לפעול.

והכוונה בזה דרך משל למלך שיושב בדין וגוזר גזירות, שקודם שהוכרע הדין קל לפעול אצל המלך לשנות הדין, ואחר שהוכרע הדין קשה יותר כיון שצריך לשנות ההכרעה, ואחר שנגזרו הגזירות קשה עוד יותר כיון שצריך לבטל הגזירות, אבל מ"מ עדיין הדבר אינו מסור בידי הפקידים ואפשר לבקש מן המלך לעכב ולא למסור לפקידים. אבל אחר שמסר המלך למשרתיו לפעול הגזירות הרי הכל מסור בידם וקשה מאד לשנות שיקח המלך מהם מה שכבר נמסר להם.

תכלית היום והתשובה ע"פ ביאור הרמח"ל

בדברי רמח"ל מתבאר שהדין בר"ה הוא מצד שהעולם מתחדש וצריך לבחון איך לחדשו, ומובן כמו שכבר נתבאר לעיל שעיקר הדין והבחינה הם לצורך המשך העולם, ולכן עיקר התשובה צריכה להיות לתקן מעכשיו.

איך אמרינן שר"ה הוא יום בריאת העולם הלא הוא רק דעת ר"א

יש להבין לפי מה שכתב רמח"ל בדרך הסוד שענין ר"ה הוא שהעולם מתחדש ביום בריאתו, והלא לא אתי דבר זה אלא לרבי אליעזר ולא לרבי יהושע שסובר שבניסן נברא העולם.

ואיתא בגמ' דהא דאמרינן 'זה היום תחילת מעשיך' אתיא לר"א שבתשרי נברא העולם. וכן יש לומר דמה שאומרים 'היום הרת עולם', היינו שביום זה נברא העולם, ואתי רק לר"א.

ואכן כתב הרמב"ן שבנוסח זה של היום תחילת מעשיך מתבאר שהסכימו חכמים שבתשרי נברא העולם.

וא"כ היכי אתי שפיר מה שכתבו המקובלים לדעת ר"י.

אמנם בתוס' שם אומר ר"ת דאלו ואלו דא"ת, ואיכ"ל דבתשרי עלה במחשבה לבראות ולא נברא עד ניסן. וכן איתא בכתבי האריז"ל שאלו ואלו דא"ת, ונמצא

ענין ר"ה וסדר התפילה

שיום ר"ה הוא בריאת העולם במחשבה, שהיא ההתחלה הראשונה של הבריאה. ואתי שפיר שלכו"ע ביום זה מתחדש ונברא העולם בכל שנה.

זה היום תחילת מעשיך רומז שהיום מתחדש ונברא העולם

ביאור 'זה היום תחילת מעשיך' על פי פשוטו הוא שבאותו יום של ר"ה נברא העולם. (ור"ת פירש לרב עינא דתחילת מעשיך לא קאי על הבריאה אלא שהוא תחילת מעשה דין).

אכן יש לפרש נמי שנרמז בזה שהיום הוא תחילת מעשיך ממש, דהיינו שהיום הזה של ר"ה שאנו עומדים בו, ביום זה עצמו נברא ומתחדש העולם.

וכמו"כ 'זכרון ליום ראשון', יל"פ שאינו זכרון בעלמא, אלא היינו שהענין שהיה ביום הראשון לבריאה חוזר ונזכר ומתעורר ביום ראש השנה, ששוב נברא ומתחדש העולם. וכן 'היום הרת עולם' יל"פ שיום זה הוא הורתו של עולם ממש, שהעולם נולד מחדש.

ענין הג' ספרים

ג' ספרים נפתחים בר"ה, הקשו הראשונים דאי צדיק הוא זה שזכויותיו מרובים ורשע הוא זה שעוונותיו מרובים הא פעמים הצדיקים נחתמים למיתה ורשעים גמורים לחיים.

ומביא הר"ן לתרץ על קושיא זו מתוס' רי"ד ורמב"ן שפירשו שצדיק ורשע שנזכרו כאן אין הכוונה לקביעה אם אותו אדם צדיק או רשע, אלא הכוונה צדיק בדין זה וכן רשע בדין זה, והיינו שיתכן שאדם הוא צדיק ומ"מ מחמת שיש לו מעט חטאים נידון בר"ה לרעה ומקרי רשע בדין זה. וכן איפכא.

ונמצא לדבריהם שהדין שנזכר בר"ה הוא דין רק על עניני העוה"ז.

והתוס' תירצו דבאמת צדיק הוא כמשמעו זה שזכויותיו מרובות ורשע הוא זה שעוונותיו מרובים. אמנם חיים ומיתה שנזכרו כאן הם לחיי העוה"ב. ובזה מתיישב מה שפעמים צדיקים למיתה בעוה"ז כדי לכפר על מקצת עונותיהם, ומה שפעמים הרשעים יש להם חיים בעוה"ז כדי להאבידם מחיי העוה"ב.

ואף שנתבאר בתוס' שענין הג' ספרים מיירי בחיי עוה"ב, מ"מ גם לדברי התוס' בודאי שיש דין גם על עניני עוה"ז כמו שמפורש בגמ', ונמצא שהדין בר"ה הוא בין על חיי עוה"ב ובין על עניני עוה"ז.

והנה התוס' לא פירשו מהו הדין שנעשה לענין חיי עוה"ב, ואיך שייך לומר שבכל שנה נעשה דין על חיי עוה"ב, והלא בפשיטות הדין על חיי עוה"ב הוא כפי שנידון אדם אחר שנשלמו כל ימי חייו בעוה"ז.

וכן לא נתפרש השייכות בין דין עוה"ב לדין עוה"ז.

ביאור ענין דין חיי עוה"ב, וענין הצדיק והרשע על פי המאירי

המאירי בחיבור התשובה מפרש דחיים ומיתה הם לענין חיי הנפש, וניתן לפרש שכך היא ג"כ כונת התוס' במה שכתבו שהדין הוא לחיי עוה"ב, שאין הכונה לעולם שאחר עוה"ז אלא הכונה היא לחיי הנפש.

ומוסיף המאירי לבאר מי הוא הצדיק הגמור ומי הוא הרשע הגמור ומי הוא הבינוני. צדיק גמור הוא זה שכל עתיו ורגעיו לעבודת השם, והוא נחתם לחיים לאלתר שהם חיי הנפש. ורשע גמור הוא זה שלא יתעורר למעלה מן המעלות כלל והוא שלם שבכל מיני הפחיתות, וגם בעת המשפט אינו מתעורר כלל, הוא נחתם לאלתר למיתה שהיא מיתת הנפש. והבינוני הוא מי שהוא בכללו מתעורר למעלות, אלא שלתגבורת יצרו לא השלים בחק נפשו מה שראוי, והוא נבחן בזמן זה שנתנה התורה להעיר בו כל ישן וכל נרדם, ואם בלבו להטיב לעצמו הרי זכה ונחתם לחיי הנפש, ואם גם בזמנים אלו אינו מתעורר אזי נחתם למיתת הנפש.

נתבאר בדבריו ג' דברים:

א' הצדיק הרשע והבינוני שנזכרו בענין הג' ספרים, אין הם נשקלים על פי רוב זכויות או עוונות, אלא הם הגדרת מהות ואופן חייו הרוחניים של אדם, שאדם שכל עתיו ורגעיו הם לעבודת השם הוא הקרוי כאן צדיק גמור, וכן הרשע והבינוני כמו שהרחיב בדבריו.

ב' ספרי חיים ומיתה הם חיי הנפש.

ג' י' ימי תשובה הם זמן שנתנה התורה להתעורר ומי שאינו מתעורר גם באותם ימים הרי שמישים עצמו בכלל הרשע שרחוק מחיי הנפש וחותרם עצמו למיתה ח"ו.

בדברי הגר"א מבואר שג' ספרים הם לחיי עוה"ב, והמשנה והברייתא בדין עוה"ז.

הרמ"א או"ח תקפ"ב כתב דנוהגין שכל אחד אומר לחבירו לשנה טובה תכתב.

וביאר הגר"א שם דמה שאין אומרים 'תכתב ותחתם' היינו משום שג' ספרים שאמרו בהם שנחתמין לאלתר בר"ה הם לחיי העוה"ב כדברי התוס', וראיה מהברייתא שאדם נידון בר"ה וגזר דין שלו ביוה"כ ומסתמא בכל אדם מיירי ומכאן שלכל בני אדם אין החתימה אלא ביוה"כ, ולכן צ"ל שהברייתא מיירי בדין עוה"ז, ונמצא שלענין חיי עוה"ב רשעים וצדיקים נחתמין מיד ורק הבינונים מתעכבים עד יוה"כ, אבל לענין חיי עוה"ז הדין שווה בכל אדם שהחתימה בר"ה והחתימה ביוה"כ, ולכן אין מברכין בר"ה אלא 'תכתב' ואין מזכירין 'תחתם', דהברכה היא על חיי עוה"ז.

ומבאר עוד דהטעם שאנו מבקשים בעשי"ת 'נזכר ונכתב' וכן 'כתבנו', אף שכבר נכתב בר"ה, מ"מ כיון שעדיין לא נחתם עד יוה"כ, מועילה תשובה לקרוע גז"ד של כתיבה, וביוה"כ נכתב מחדש ונחתם לטובה. וע"ז אנו מבקשים, שאם נכתב כבר שלא לטובה, שיקרע הגז"ד ויכתב מחדש לחיים טובים.

דין עוה"ז תלוי בדין עוה"ב

בלקוטי הגר"א (יהל אור סוף במדבר) פירש שענין הדין בעוה"ז הוא דעבדין ליה יום טב, דהיינו שאם נגזר דינו כרשע לחיי העוה"ב, נותנים לו שכרו בעוה"ז. ויורחב בזה בביאור הרמח"ל להלן.

וכתב שם שהתפילות שתיקנו הגאונים הם כנגד עוה"ב וכנגד עוה"ז. ההוספות שבג' ראשונות הם על העוה"ב, ובג' אחרונות על העוה"ז.

נתבאר בדברי הגר"א שהמשנה והברייתא מיירו רק בדין עוה"ז, והמימרא דרבי כרוספדאי אמר רבי יוחנן ג' ספרים נפתחין בר"ה מיירי בדין עוה"ב.

ונמצא בזה דבר נפלא, דהתורה לא פירשה דין ר"ה אלא רמזה בו, המשנה פירשה הדין רק לגבי חיי עוה"ז, ורבי יוחנן הוסיף וגילה ענין הדין לחיי עוה"ב.

הספר הוא מעשי האדם

עוד כתב שם, שפירשו הראשונים מה שאמרו 'וכל מעשיך בספר נכתבין' הספר הוא האויר שהוא כמו ספיר, וכל מעשה או דיבור נחקק באויר, והאויר הוא חיוני ונעשה בריה שלימה והוא פועל האדם.

נמצא שאדם כותב בעצמו את ספרו ע"י מעשיו, ובונה בעצמו בריה שלימה אם לגן עדן אם לגיהנם. והם עצמם הספרים שבהם נחתמין לאלתר משום שכבר קבע האדם את ספרו על פי מעשיו. ורק הבינונים שספרם אינו בגן עדן ולא בגיהנם הם תלויין באויר עוה"ז בין ג"ע שהוא למעלה ובין גיהנם שהוא למטה עד יוה"כ.

הרמח"ל מבאר שכתובה בספר החיים היא לקבוע האדם לצדיק

כתב רמח"ל במאמר החכמה וז"ל, הנה האדם נידון תחלה על פי מעשיו לימנות בצדיקים או ברשעים, וזה הנקרא ממש ספר החיים וספר מתים דהיינו הנקבע בין הצדיקים הוא הנכתב בספר החיים והנדחה ונקבע בין הרשעים הוא הנכתב בספר המתים, והתלוי ועומד הוא הבינוני שאין דינו נגמר עד יוה"כ, ועל זה מתפללים ואומרים זכרנו לחיים.

דין עוה"ז הוא אחר שנקבע הדין אם האדם צדיק או רשע

רמח"ל שם ממשיך ומבאר וז"ל, ואמנם עוד יש הגזירות על המקרים שבעולם הזה כי אפשר לצדיק שיתיסר מפני היותו צדיק, ואפשר שמפני צדקו יצליח, ולרשע כמו כן אפשר שיצליח מפני היותו רשע, ואפשר שמפני רשעו יאבד או יתסר, ונמצאו גזירות אלה נמשכות אחרי הדין הראשון שזכרנו, ואולם על כל הגזירות האלה מתפללים וכתוב לחיים טובים וכן בספר חיים ברכה וכו'.

ענין דין חיי עוה"ב ודין חיי עוה"ז נתבאר היטב בדברי הלשם

ואלו עיקרי דבריו:

ולכאורה יפלא מה שייך לדון על חיי עוה"ב בעוד שהאדם עדיין בעוה"ז הלא אין עתה הזמן לזה. וגם אם יצא חייב בדינו שמא ישוב ויתכפר לו. וכן אם יצא זכאי הרי לא יאמין בקדושיו, ויש שקונה עולמו בשעה אחת ויש שמאבד עולמו בשעה אחת. ומה תועלת הוא מה שדנים אותו על זה בכל שנה הרי רק הרגע אחרונה תוכיח.

אך הענין הוא כי באם שזוכה לחיי העוה"ב הנה נפרעין ממנו על עונותיו בעוה"ז ובאם שאינו זוכה לחיי עוה"ב וצריך לצירוף וליבון גדול והוא רק בהז' מדורי גיהנם וכל הדינין דלאחר מיתה, ומטיבין לו בעוה"ז ע"ד שאמרו בקידושין ט"ל ב' ע"ש כי מסלקין דינו על לאחר מיתה, ולפעמים מריעין לו בעוה"ז ג"כ כי יש רשע וטוב לו רשע ורע לו הכל לפי ערך כמות ואיכות עונותיו.

ונמצא שכל חיי וצורכי העוה"ז וכל המאורעות דהעוה"ז איך שמתנהגים עמו, נמשך להאדם רק לפי ערך שהוא עומד בדינו לחיי העוה"ב.

ולכך דנין את האדם בכל שנה ושנה בתחילה על חיי העוה"ב ואח"כ דנין אותו לפי"ז על חייו ועניניו דהעוה"ז.

וזהו הג' ספרים שנפתחין בראש השנה שאמרו שם טז, ב והם על חיי עוה"ב ובהם הוא בצדיקים גמורים וברשעים גמורים החתימה ג"כ בראש השנה.

אבל בחיי עוה"ז הוה החתימה בכולם רק ביום הכיפורים. והוא כדברי התוספות שם וכן הסכים הגר"א באור"ח סס"י תקפ"ב ע"ש.

ותיקנו לבקש על הכתיבה עד נעילה משום דאין להחזיק עצמו לצדיק גמור. והבקשה הוא הן על חיי העוה"ב והן על חיי העוה"ז. ומועיל הבקשה אף לרשע גמור גם בחיי עוה"ב הגם שהוא לאחר החתימה שהוא בראש השנה כנז', משום שיפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין כמ"ש שם טז, א.

ביאור צדיק ורשע וספרי חיים ומתים בספר מכתב מאלהו

הרב דסלר מפרש ענין הג' ספרים, שספר צדיקים היינו לאותם שבאים לר"ה עם תשובתם, זהו גדר של ספרי חיים. ספרי מתים הם לרשעים הגמורים שלפי המצב שיצרו בבחירתם אינם שייכים לתשובה על פי משפט בית דין של מעלה. והבינונים הם אלה שמתחלפים והולכים מגדלות לקטנות, ממצב של מציאות למצב של דמיון, ובשבילים עשי"ת.

העולה מן הנ"ל בתמצית:

הדין שנעשה בר"ה הוא איך לחדש את הבריאה ואת כל היצורים, והוא לצורך המשך קיום הבריאה. וכוונת החידוש היא כמו כוונת הבריאה בעצמה שהיא להביא לגילוי מלכותו השלימה כמו שיהיה לע"ל.

לפיכך כל היצור נבחן ונידון לפי תכלית הבריאה, דהיינו איך יסייע ויגיע לגילוי כבוד השם ומלכותו, וזהו ביאור הדין על עוה"ב שענינו הוא לקבוע עד כמה הרצונות והשאיפות של אדם הם ברוחניות, וכמה שייכות יש לו לאדם עם עוה"ב ששם מתקיימת תכלית הבריאה של גילוי כבוד השם. וככל שהרצונות והשאיפות הם יותר ברוחניות, וענין עוה"ב הוא יותר עיקרי ומרכזי אצל אדם הרי שיש לו יותר שייכות עם עוה"ב והרי הוא בן עוה"ב.

ודין עוה"ז הוא לפי דין עוה"ב, שלפי הענין והנצרך להיותו בן עוה"ב נידון עניני עוה"ז עבור תכלית זו. ואמנם גם על דין עוה"ז בפנ"ע מועילה התפילה שנכתב ונחתם לטובה.

מפני מה נמשך הדין עד יום ה"ר, וענין ב' ימים של ר"ה

הרמח"ל מפרש ענין מה שנמשך כל סדר בנין חידוש ההשפעה עד יום ש"ע, ומה ההפרש בין זמן ביהמ"ק שהיה ר"ה יום אחד שהוא ב' ימים.

הענין בזה הוא, דאדה"ר היה צריך בשמירת מצוותו להמתין עד יום הב' ואז היה נשלם כל התיקון מיד, וכיון שלא המתין גרם ב' דברים, הא' שלא נשלם התיקון לגמרי עד סוף שית אלפי שנים, והב' שהתיקון הנצרך לכל שנה ושנה אינו נשלם עד ש"ע.

ועדיין היה סגי ביום אחד של ר"ה כמצות התורה, ואכן בזמן ביהמ"ק נעשה התיקון של יום ר"ה עצמו פנימיות וחיצוניות ביום א', אך אחר שנחרב אין בנו כח לתקן ביום א' אלא הפנימיות וצריך יום ב' לתקן החיצוניות.

למדנו מדברי הרמח"ל ג' ענינים:

א' בחטא אדה"ר נגרם שהתיקון שהיה צריך ליתקן ביום אחד שהוא גמר התחדשות ההשפעות של חידוש בריאת העולם, נצרך להתעכב עד ש"ע.

ונמצא שכל השפעות ימים קדושים אלו של ר"ה עד שמיני עצרת, ונכלל בהם דין ר"ה, התשובה וימי רצון של עשי"ת, ההתעלות והדביקות עד כבחינת מלאכים, הטהרה והנקיות מחטא ביוה"כ, קירבה וחיבה של חסדים ושיבה בצל השכינה בסוכות, והחיבור המיוחד והמושלם של כנס"י עם הקב"ה בש"ע, הרי שקודם חטא אדה"ר היה נכלל כל זה ביום אחד, ואחר החטא מתחלק לבחינות רבות כל בחינה בזמנה.

ב' תיקון העולם אינו יכול להיעשות אלא בקיבוץ כל תיקוני השיתא אלפין. וזה לעומת התיקון שהיה יכול אדה"ר לתקן לנצח את כל העולם כולו ביום אחד. אך עתה לאחר החטא אינו נתקן בכל שנה אלא מה שנוגע לבחינת אותה שנה, עד שיושלם התיקון של כל העולם כלו בשיתא אלפי.

ג' גם ר"ה שיש לנו עתה לאחר החטא, שהוא רק בחינה של ר"ה שצריך אחריו כל עשי"ת יוה"כ סוכות וש"ע, מ"מ בזמן הבית היה נתקן כל בחינת ר"ה בגוף ונשמה דהיינו חיצוניות ופנימיות ביום אחד, אבל עתה רק בב' ימים, תחילה הפנימיות ואח"כ החיצוניות.

והביאור בזה הוא, דבזמן הבית החיצוניות היתה בטלה לפנימיות, גוף היה בטל לנשמה, דהיינו שהיה כח לבטל לגמרי את ענין הגוף שיהיה רק כלבוש לנשמה, ושיוכר ויורגש שהנשמה היא עיקר והגוף טפל, ולכן משנתקן הפנימיות והנשמה, הרי ממילא גם החיצוניות והגוף היו נתקנים, כי היו בטלים כלפי הנשמה. אבל עתה שאינו בטל גוף לנשמה וחיצוניות לפנימיות אין כח לתקן ביום א' אלא הפנימיות ונצרך יום נוסף לתקן החיצוניות.

עבודת היום - מלכיות זכרונות ושופרות

אמר הקב"ה אמרו לפני מלכיות וכו'. והקשו הראשונים דהא אין זה מן התורה.

הרמב"ן מפרש שכיון שצויה בתקיעת שופר אנו מדקדקים על עצמינו כאילו אמר לנו 'אמרו לפני מלכיות'.

הרשב"א כ' שמשום שראו חכמים לומר מלכיות זכרונות ושופרות ואסמכינהו אקרא עשאו כאילו מן התורה.

והריטב"א כ' דמה שאמרו 'אמר הקב"ה' היינו שמפסוקי התורה יש ללמוד שראוי להזכיר פסוקים אלו.

בדברי הרמב"ן משמע שהמלכיות וזכרונות הם מענין השופר, ובדברי הרשב"א והריטב"א מבואר שחכמים הבינו מן התורה שראוי לומר פסוקים אלו, ונראה להוסיף ולומר שהמלכיות וזכרונות ושופרות ענינם הוא בכל משך היום כפי שיורחב להלן.

ענין השופר ותקנת חכמים אמרו לפני מלכיות הרי הם ענינו של היום כלו

במאמר החכמה כתב, נמצאו כללי הענינים הראויים להתעורר ביום זה ג' והם המלכיות וזכרונות ושופרות, והתיקון לסדר עשרה פסוקים בכל אחד מהסדרים, כנגד עשרה מאמרות והם הם סוד העשר ספירות.

הנה אף שתקנת חכמים אינה אלא להזכיר מלכיות וזכרונות ושופרות בתפלה, אכן נראה שהשופר והמלכיות הם תוכן היום כלו.

ובדרך רמז יש לומר 'יום תרועה יהיה לכם', היינו שהיום כולו יהיה תרועה, שזהו ענינו של היום כולו. וכן ענין מלכיות וזכרונות ושופרות הם ענינו של היום כלו, וטוב לנו שנתחזק בהם במשך יום ר"ה כולו.

ובמאמר החכמה כתב שכיון שביום זה הקב"ה עומד בבחינת מלך בעולמו הרי שבזה אנו צריכים להתחזק כי זה כל טובנו וכל תקפנו.

ביאור דבריו, שהרי כל הטוב וכל החוזק יבואו לנו ע"י שיתגלה הקב"ה לגמרי במלכותו, ולכן ביום ר"ה שבו הקב"ה עומד בבחינת מלך בעולמו, ומצד זאת הוא יום המסוגל לפעול ולקרב גילוי מלכותו השלימה, לכן ביום זה אנו צריכים לפעול ולקרב גילוי מלכותו ע"י שנתחזק ביום זה להמליך הקב"ה.

ונראה מדבריו שאין הכונה רק לזמן התפילה, אלא שיש להתחזק בענין זה במשך כל יום ר"ה, וכך נראה ג"כ לפי טעם הענין, שכיון שביום זה הקב"ה עומד בבחינת מלך, על כן יש טעם להתחזק בדברים אלו כל היום.

איך שייך ענין מלכיות זכרונות ושופרות לכל היום כולו

הנה מלכיות הוא פשוט ששייך כל היום כלו ע"י שנמליך הקב"ה במעשינו מחשבתנו וכלל הנהגתינו. אך זכרונות ושופרות לכאורה אין שייכים אלא בזמן אמירתם ובזמן השופר.

אכן יש להבין שפיר שגם ענין הזכרונות והשופרות שייך במשך היום כולו. ענין הזכרונות הוא שיעלה זכרונכם לפני לטובה. והיינו שכל זכרון לטובה יעלה וישפיע ביום הזה לטוב לנו. וזה בין זכרון של מעשינו הטובים, ובין זכרון הטוב של האבות הק'. וכיון שכל המעשים כולם נזכרים ביום הזה, לכן מבקשים שדוקא הזכרון לטובה יעלה וישפיע. ואיך מועילה בקשתנו, אף שבודאי שאמירת הפסוקים עצמה יש בה כח לעורר ענינם ויועיל שיעלה הזכרון לטובה, אמנם בקשתנו מתקבלת גם בכח השופר, וכמו שאמרו חכמים **ובמה בשופר**, והיינו שע"י השופר עולה הזכרון לטובה. וכח השופר להעלות הזכרון לטובה הוא ע"י התשובה וע"י התעוררותנו לדבוק בשורש הטוב שלנו, ובזה הזכרון לטובה אינו זכר בעלמא, אלא הוא ענין קיים בנפשנו שיש בו ממש, והוא עולה ומשפיע ומכריע הדין לטובה. ובזה מובן שגם בענין הזכרונות והשופרות שייך להתחזק במשך היום כולו, ע"י שמחזיקים בתשובה ומתעוררים לדבוק בשורש הטוב אשר בנו במשך יום ר"ה כולו, ובזה הזכרון לטובה חי וקיים בתוכנו, ועולה ומשפיע למעלה לטובה.

עומק נוסף הוא שגם זכרונות ושופרות הם בחינה של מלכות, הזכרונות הם הזכרון של כל הבריות לפני השם למשפט, והרי זו בחינה של מלכות כי המשפט הוא מענין המלכות 'מלך במשפט יעמיד ארץ'. וכן השופר הוא הכרזה על המלכות ועל הדין, ונמצא שכולם ענין ובחינה של מלכות.

והתרועה עצמה יש בו כל הבחינות והיא כוללת הכל. כי התקיעה בשופר היא להמליך את הקב"ה (מלכיות), והיא הכרזה וקריאה למשפט ומעוררת זכרון המשפט (זכרונות), והיא מעלה את הזכרון לטובה ע"י זכר עקידת יצחק, וע"י שברון הלב והערת בני אדם משכחתם לשוב לעבודת השם ולקבל מלכותו (שופרות), שע"י זה מתעוררים הרחמים.

התרועה בשורשה העליון היא כנגד גילוי מלכות השם לבדו כמו לע"ל (מלכיות בבחינה יותר עליונה). ומעוררת הדין בשורשו העליון שהוא רחמים, שהרי טעם הדין הוא לקרב הבריות להשם יתברך. וכאשר השופר משבר הלב בתשובה עמוקה, מעוררים בזה את שורש הדין שהוא הרחמים השלמים.

ונמצא שבדרך הרמז, קיום הענין של 'יום תרועה' הוא להתחזק במשך כל יום ר"ה בענין המלכיות על כל בחינות הנ"ל, להמליך הקב"ה שהוא יושב על כסא המשפט, ולקבל מלכותו מתוך תשובה עם שברון הלב והכנעה שלימה כעקידת יצחק, לקבוע התשוקה לגילוי מלכותו בשלימות שיתבטל כל הרע בכל אחד ואחד ובעולם כלו.

עומק נוסף בהנהגת מלכיות במשך כל יום ר"ה

א' כעומד לפני המלך

אם בכל יום צריך אדם לשים על לב שהוא לפני מלך גדול, הרי שביום ר"ה זמן המלכות, הרי שכל העולם כלו הוא מקום המלכות, ואם כל השנה כולה כאילו נמצאים בריחוק ממקום המלכות אבל בר"ה שהוא ממש בפני המלך ובמקומו נבחן הכל בדקדוק לפי ערך המלך, ובמיוחד בזמן השופר שהוא זמן המלכת המלך.

ב' חידוש חלוקת השפע

בר"ה חידוש בריאת העולם והשפעת כל הנצרך לקיומו ולתכליתו, זמן שהמלך מחלק לעבדיו לכל אחד תפקידו וכל הנצרך לו למלא תפקידו. ואדם נידון 'באשר הוא שם', כי הדין הוא לצורך המשך הקיום והנידון איך יוכל כל אחד להיות חלק מהמשך התכלית של העולם, ונידון על פי מה שמקבל על עצמו ומוכן לעשות מעתה. ויש בזה מחייב עצום שעכשיו צריך להיות ראוי ובדקדוק גדול. וענין זה של חידוש הבריאה נמשך במשך כל יום ר"ה, ולכן נצרך מאד להיות מוכן וראוי כל היום כולו.

ג' הדין לצורך המלכות

כוונת הבריאה וכמו כן כוונת חידוש הבריאה היא לגילוי כבוד השם ומלכותו בשלימות, וזהו ענין ר"ה לקרב שלימות מלכות השם, והדין הנעשה בר"ה הוא לקרב תכלית זו. לכן המתחזק במלכיות שהוא ענין הפנימי של היום, הרי הוא נידון

בכלל המסייעים לגילוי מלכות השם ולקיום תכלית העולם, וככל שמעמיקים בענין המלכות שתהיה שלימה כמו שיהיה לע"ל וכמצות השופר כך נכנסים יותר ויותר פנימה להיות חלק מן המלכות ולזכות בע"ה בדין.

ענין נשגב בהנהגת מלכיות שעיקר הרצון יהיה להיטהר ולהיות זך לפני השם

מכל המתבאר הרי יובן ביותר שצריך שעיקר רצונו של אדם בר"ה יהיה לזכך הפנימיות להיות נקי וטהור, צח ומצוחצח. כראוי לעמידה במקומו ובפניו של מלך, וכראוי לקבלת מלכותו ולהמלכתו.

פאר המלכות הוא במה שעבדי המלך מכירים במלכותו ומצחצחים עצמם להיות ראויים לעמוד במחיצת המלך. חובת היום להמליך הקב"ה עלינו, להכיר ולקבל עול מלכותו עלינו ועל כל העולם. ונכלל בזה להיטהר ולהיות ראוי להיות עבד המלך ובמחיצתו.

והרי כל זה נכלל בדרש בענין מצות השופר ובמה שתיקנו חכמים אמרו לפני מלכיות זכרונות ושופרות.

התעוררות לנ"ל בספר יושר דברי אמת

מה נוראים דברי היושר דברי אמת, שכתב על פי האריז"ל דבכל זמן מתעורר התעוררות שהיה לפניו, וכמו"כ עכשיו בימים הנוראים מאירה הארת התחלת הבריאה שהוא הדין שבו נברא העולם. ובריאת העולם היה בצמצום שהוא הסתלקות החיות למעלה, ועל כעין זה נאמר 'כי הנה המלכים נועדו עברו יחדיו המה ראו כן תמהו נבהלו נחפזו רעדה אחזתם וגו'', שכתב בראשית חכמה בשם הרמ"ק שהוא על סילוק ההיכלות למעלה, וכאשר מסתלק התחתון לעליון הוא פחד גדול לתחתון לעמוד במקום גבוה ממנו. וכאשר רוצה התחתון להכלל בעליון צריך זוהר ודקדוק גדול מאד כי אם יכנס למעלה בלי הזדככות ידחוהו למקום אופל כמו מי שהוא מלוכלך ונכנס בהיכל המלך שדוחין אותו. והנה מי שיש לו מוח בקדקדו ורוצה לעבוד את השי"ת באמת מבין ענין זה על מכונו ואמיתו ומשער בעצמו איך יכנס וידבק שורש נפשו למעלה אם הוא מתועב במעשיו, ועושה תשובה שלימה באמת, וביום ר"ה כל חפצו ותשוקתו אינו רק לבקש מהשי"ת שאולי יחוס השי"ת עלינו ויסיר ממנו כל העננים חשכים והמסכים המבדילים בינינו לבינו ונדבק בו

ית"ש בטהור לב ביום הזה, וזהו ענין זכרנו לחיים, וע"י דביקות הזה שהוא בר"ה נזכה לכל השנה בכל עניני הנהגתינו בדרך ה'.

ענין השופר

בדרך השם מפרש שגם כאשר יש משפט הרי מחק המשפט הוא שיש מעשים שגזרה החכמה העליונה שאם יעשום בני אדם אזי יהיה חק המשפט לנהוג עמם ברחמים. ומכלל זה מצות תקיעת שופר שכאשר יקיימוה ימשכיו עליהם את ההנהגה ברחמים.

ביאור דבריו, שגם מבלי להבין מהו עומק ענין השופר, הרי כך הוא חק התורה, שהמקיים מצות השופר ינהגו עמו ברחמים.

ומוסיף רמח"ל לבאר עומק כח שופר בפנימיותו, שהכונה בו לעורר זכות אבות העולם בזוהר איתא שקולות השופר הם כנגד ג' אבות, לעורר את הרחמים בקיצוה"כ כ' שמעוררים הדיקנא בכח השופר, ולפייס מדת הדין ע"י שהשופר קורא לעשות דין, ולהגביר הטוב על הרע השופר כנגד גילוי אור עליון שמחזק כח הטוב כנגד הרע, ולכפות כחות הרע כאשר מתגלה האור העליון בתקפו נכפים כחות הרע לגמרי, וליטול הכח מהמקטרגים יחד עם כפיית הרע ניטל ג"כ כח המקטרג, ולהתכוין שישתמש האדון ב"ה מרוממותו ולהנהיג בשליטת יחודו ולעבור על פשע האור העליון הוא בבחינת גילוי יחודו שרק הוא ואין עוד ואין מעכב בעדו. וכל זה על ידי מצוה זאת כשיתחבר עמה תשובתם של ישראל כראוי.

ובמאמר החכמה מפרש בענין השופר שסגולת השופר בתקיעתו למטה להחריד עם, וכח שרשו למעלה הוא לחזק הטוב ולכפות הרע.

וכח השופר לחזק הטוב ולכפות הרע הוא כמו שכתב בספר דרך השם שעל ידי השופר מתכוונים שישתמש האדון ב"ה מרוממותו וכו', כלומר שיתגלה בבחינת אור עליון של מלכות השם לבדו.

עוד מבאר רמח"ל יסוד גדול בענין השופר, שיש ג' מצבים בעולם בעמידת הטוב כנגד הרע.

א' ע"י חטא אדה"ר נתערב הטוב ברע ונכבש תחתיו, וזהו מצב שאין הטוב מונח לפנינו וצריך להתחזק מאד ולמצוא את דרך הטוב.

ב' בזמן מתן תורה יצא הטוב מתוך הרע ונתגבר ושלט, אמנם לא הגיע עדיין להיות הוא כובש את הרע תחתיו, אבל הגיע לצאת ממאסרו ולהתחזק בעצמו, ונשאר הרע נפרד ממנו עומד בפני עצמו. פירוש, שעכשיו דרך הטוב מונחת לפנינו באופן ברור וכל אחד יכול לבחור וללכת בה, אבל הרע מכביד מאד ומקשה על הבחירה.

ג' לעתיד לבא ישתלם התיקון הזה והטוב יכבוש את הרע לגמרי, ויהיה הטוב שולט לבדו. וזהו מצב שלא יקשה כלל לבחור בטוב וזו תהיה הבחירה הראשונית של כל אחד, או שאפילו יכלה הרע לגמרי ולא יהיה עוד.

והנה החיזוק הראשון שנעשה לטוב לצאת ממאסר הרע כמו שהיה במתן תורה נעשה ע"י השופר של מתן תורה. והשלמת התיקון לע"ל שהטוב יצח נצחון גמור גם הוא יהיה ע"י השופר והוא ענין 'יתקע בשופר גדול', שכיין שהתיקון יהיה גמור ונצחי לכן נקרא 'גדול'.

ונצטוינו לתקוע בשופר בראש השנה לחזק התיקון העשוי כבר במתן תורה ולהזמין העתיד ליעשות לעתיד לבא, וכן כנגד זה נסדר הסדר בתפלה לעורר אותו כראוי.

ועוד כ' בתוך מאמר החכמה בענין השופרות, 'והכל מתוך האש והוא כח הדין העליון הקדוש המטהר מכל טומאה והמעביר כל הרע, ובבחינה זו הקולות והברקים ועל הכל קול השופר שסגולתו הגברת הטוב והכפית הרע'.

והיינו שכח הדין העליון הוא גילוי עצום של מלכות השם לבדו וממנו הכח של הגברת הטוב וכפיית הרע וביטולו.

ובדברי הרמח"ל בביאור ענין השופר מתבאר ענין קשה שהביאו התוס' מירושלמי בערבוב השטן, דאיתא בירושלמי שכאשר תוקעין פעם ראשונה, השטן בהיל ולא בהיל ואמר דילמא אתי משיח, וכאשר תוקעין פעם שנית בהיל ואמר השתא ודאי אתי משיח והגיע זמנו של שטן לעבור מן העולם כמו שכתוב 'בלע המות לנצח'.

ותמוה מאד האם לא ידע השטן שאנו תוקעין משום המצוה ושכן הוא בכל שנה ושנה. ואמנם יש שפירשו כן, שאין השטן יודע אלא מה שמגלין לו, וענין זה של מצות השופר אינו מתגלה לו ולכן טועה בזה.

אכן בדברי הרמח"ל מתבאר הדבר היטב, שהשופר שלנו הוא המקרב תיקון של 'שופר גדול' שיהיה לע"ל, ואף שסגולת השופר וכחו נעשים גם בקיום המצוה כפשוטה, אכן כח פעולת השופר יגדל כפי כח התשובה שמתעוררים בה בזמן השופר, ולכן כאשר מקיימים מצות שופר בהידור ובדקדוק ואף שונים בה, בהיל השטן שמא תהיה זו הפעם תשובה גמורה ותקיעה זו שתוקעין כעת תהיה זו אשר תביא מיד את השופר גדול. [ומבואר כן גם בכתבי רבי צדוק הכהן הגדול מלובלין].

וכעין זה ג"כ בפירוש הגר"א לספר יונה שהוא פירוש בדרך הרמז על ענין התשובה. ופירש שם שהצדיקים הולכים לפני השם תמיד, אבל אנשי נינוה היו הולכים לפני השם רק ג' ימים בשנה שהם ר"ח אלול ר"ה ויוה"כ, ואחר שהורגלו ג' פעמים בהתראות התשובה, שוב נעשה להם להרגל וחזרו לדרכם הרעה.

וכתב דאפשר לומר שלכן מפסיקין לתקוע ער"ה כדי שלא יהיו שלשים יום רצופים של תקיעה דאז כיון דדש דש ונעשה הרגל וטבע כמו שהיה אצל טיטוס. כלומר דצריך שהתקיעה של ר"ה תהיה תקיעה המעוררת תשובה, ואם ימשיכו התקיעה של אלול מבלי להפסיק א"כ תהיה להם התקיעה לטבע ושוב לא תהיה תקיעה המעוררת לתשובה.

וכתב דענין שתוקעין בר"ה שתי פעמים, הא' להזהיר הגדולים והב' להזהיר כל העם, ומרומז בפסוק 'ותקעו בהן ונועדו אליך כל העדה' שהוא כנגד תקיעת ר"ה כמו שאמר ה' בתחילה 'עשה לך שתי חצוצרות כסף' שמרמז על ר"ה כי בר"ה שתי חצוצרות מן הצדדין.

לכן בפעם הראשון לא בהיל כ"כ שהגדולים אינם מוכנים כ"כ לעשות תשובה מחמת רוב גאותם ועידונם כמ"ש אשר נשיא יחטא שמוכן לך.

אבל בפעם שבה להזהיר את דלת העם שהם מוכנים לתשובה בהיל אמר השתא אתי משיח ודאי כמ"ש בחלק היום אם בקולו תשמעו.

ומתבאר ג"כ כנ"ל שענין עירבוב השטן הוא ע"י התשובה שבאה בכח השופר, והיא המעוררת את השופר הגדול.

ונמצא בדברי הגר"א, שהתקיעה בחודש אלול היא מעין התקיעה של ר"ה, והיינו שגם התקיעה בר"ה שהיא גזיה"כ ענינה הוא להתריע על התשובה.

הערות בסדר התפילה

הבקשות שהוסיפו הגאונים כנגד עוה"ב ועוה"ז

בלקוטי הגר"א כתב שהתפילות של הגאונים בג' ראשונות הם על העוה"ב, ובג' אחרונות על העוה"ז.

הביאור בזה הוא משום שג"ר הם שבח המקום ואין ראוי לבקש שם אלא על חיי עוה"ב, אמנם בג"א בברכת ההודאה שמודים על הכל שייך לבקש על חיי עוה"ז, וכן בשים שלום שהיא ברכה שכוללת כל הטוב ובכללו עוה"ז שייך לבקש על חיי עוה"ז.

ובין בג"ר ובין בג"א הבקשה נזכרת כחלק מן הברכה, דהיינו שאין זה כעין הפסק שמפסיקין כדי לבקש, אלא הבקשה נכללת בעצם ענין הברכה. ויבואר להלן.

ונראה עוד עומק בדבר על פי קדמונים, דההוספה שמוסיפים לא רק שאינה נחשבת הפסק בברכה, אלא נחשבת הוספה זו כצורך אותה ברכה לפי ענין היום. כגון ברכת אבות שהיא כנגד מה שהקב"ה בחר באבותינו להשפיע להם ולזרעם חיים של קדושה בחסדו הגדול, הרי שביום ר"ה שבו העולם נברא ומתחדשת השפעת החיים, צריך להוסיף ולהזכיר בכלל הברכה גם ענין זה שהקב"ה זוכר היום להשפיע חיים למענו, וזה כחלק בלתי נפרד משבח ברכת אבות.

וכן בגבורות שהיא כנגד מדת הגבורה של מחיה מתים, והשפעת החיים היא גם ממדת גבורתו, צריך להזכיר ולשבח בבחינה שנעשית ביום ר"ה שהזכירה היא ג"כ בכח הגבורה שזוכר יצוריו לחיים ברחמים.

ובהודאה כאשר מודים על השפעת החיים ועל כל הטובות, מוסיפים שעל ידי שיכתוב לחיים אזי תתרבה ההודאה ואז כל החיים יודוך סלה.

ובשים שלום שמבקשים על כל הטובות, צריך להוסיף ולפרט ענין הזכירה והכתיבה שנעשים היום.

זכרנו לחיים

זכרנו לחיים חיים נקראים אותם שהקדושה מאירה עליהם ומתדבקת בם וההיפך מזה מיתה, ועל אלה החיים מתפללים (רמח"ל).

מלך חפץ בחיים כולל ב' ענינים, א' הקב"ה חפץ להשפיע חיים לבריותיו, כי רצונו להקרא מלך על העולם, וא"כ רוצה בקיומו של העולם [בקדושה], ב' כביכול חפץ חיים לעצמו, כי ע"י שמשפיע חיים לעולם נקרא מלך ונמשך חיים גם לבחינה זו שבה נקרא מלך [ע"פ קדמונים].

וכתבנו בספר החיים שהזכרון יחקק ככתיבה בספר החיים, שיהיה לזה קביעות קיום והמשך.

למענך א-לקים חיים וכל זה למען רצונו שנקרא א-לקים חיים ע"ש שמשפיע חיים לבריותיו.

וכל זה בכללו חלק מהשבח שהקב"ה אלקינו ואלקי אבותינו אלקי אברהם .. למען שמו באהבה, שחפץ להמשיך עלינו אלוקותו לטוב לנו ולגלות שמו בעולם, ויתקיים כל זה ע"י זכרנו לחיים.

מי כמוך

מי כמוך אב הרחמים בדרך שבח בברכת גבורות, **מי כמוך בעל גבורות** שהוא האדון על הגבורות שאין הגבורות מגבילות ח"ו כחו ומחיה מתים ביכולתו שהיא למעלה מהגבורות, וכך גם שבח זה שהוא מקור הרחמים ולמעלה מכח כל הגבורות יש בכחו לרחם, וברחמים אלו **זוכר יצוריו לחיים**.

בג"א אחרי ריצוי כל סדר התפילה מבקשים על חיי עוה"ז

בברכת הודאה מודים על כל הטוב ואומרים **וכתוב לחיים טובים ועי"ז** יוכל להתקיים **וכל החיים יודוך סלה**, נמצא שהבקשה היא לצורך ההודאה והיא חלק ממנה.

הטעם שהבקשה בג"ר על חיים סתם ובג"א על חיים טובים

הטעם הוא לפי שתחילה מבקשים על עצם החיים, ורק אח"כ מוסיפים לבקש על חיים טובים (בשם האריז"ל), ולפי דברי רמח"ל והגר"א תחילה מבקשים על חיים רוחניים חיי עוה"ב ולכן לא שייך לומר טובים, ובג"א מבקשים על חיי עוה"ז ולכן מבקשים חיים טובים.

בספר חיים ברכה ושלום בברכת שים שלום שהיא החותם של התפילה, אחר ריצוי כל סדר התפילה לפני המקום וקודם פרידת עבד מרבו, כשגוף הברכה הוא בקשה על כל הטובות כולם, מוסיפים לבקש מענין היום על זכירה וכתובה בספר חיים ושלום לכל עניני עוה"ז.

קדושת השם

ברכת אבות כנגד חסד, ברכת גבורות כנגד גבורה, קדושת השם כנגד הרחמים שהם המיזוג והחיבור של חסד וגבורה, ודוקא במידה זו שהיא למטה מחסד וגבורה מתגלה קדושת השם, משום שע"י חיבור חסד וגבורה שנראים הפכים זל"ז מתגלה ששניהם באים מכח קדושת ה' שהוא אחד.

ובכן

בברכת קדושת השם שהיא על יחוד השם וכוללת מלכותו, ראוי ביום ר"ה שהוא יום מלכות השם להוסיף ולבקש על גילוי שמו וקדושתו בשלימות. ומוסיפים בכלל זה בקשה על כבוד ישראל והצדיקים שהם אלו שעל ידם יתקדש שמו בעולם.

סיום מעין החתימה

קדוש אתה ונורא שמך ואין א-לוק מבלעדיך

פירוש, אף שהקב"ה מרומם ומופרש ואינו מושג כלל, מ"מ גם המשפט שהוא בנבראים שהם למטה, נעשה על ידו בלבד, וזהו 'אין א-לוק מבלעדיך'.

ככתוב .. ויגבה ה' צב-א-ות במשפט והא-ל הקדוש נקדש בצדקה. והיינו שמפסוק זה ראייה על מה שאמר קודם קדוש אתה כו' שהקב"ה מרומם ומופרש וגם המשפט רק על ידו, ויש להבין מה הראייה.

ונראה דהפסוק מדבר על ב' בחינות של גילוי שמו, ה' צב-א-ות במידת המשפט, והא-ל הקדוש במידת הצדקה, ה' צב-א-ות במשפט הוא כנגד 'ואין א-לוק מבלעדיך' 'והא-ל הקדוש' הוא כנגד 'קדוש אתה ונורא שמך'.

ומבואר בפסוק זה דב' הבחינות של משפט וצדקה הם רק ממנו, והם מב' בחינות של גילוי שמו, ה' צב-א-ות כנגד המשפט והא-ל הקדוש שהוא גילוי יותר עליון כנגד הצדקה, וזו הראייה לתחילת הברכה.

ועוד נלמד מפסוק זה דכך הוא הסדר של ההנהגה, שתחילה מידת המשפט כדי שכולם יקבלו מלכותו ית' ורק אח"כ מידת הצדקה שהיא רחמים.

ונראה לפרש שכך הוא הסדר גם בחתימת הברכה של אתה קדוש. שבתחילה דהיינו בעשיית חותמים 'המלך הקדוש' כנגד מידת המשפט, ואחר שנעשה המשפט אזי זוכים ביוה"כ למידת הצדקה שהיא חסד ורחמים, ואז חוזרים לחתום 'הא-ל הקדוש' שהוא כנגד הצדקה והחסד.

חתימת הברכה

בכל השנה החתימה היא בשם, שאומרים 'הא-ל הקדוש', והיא מידת א-ל שהוא עליון על הכל, ובר"ה החתימה ב'המלך' ולא מזכירים שם, ו'המלך הקדוש' הוא על שם גילוי מלכותו על הבריות, שקדושתו העליונה מתגלית גם למטה. ולכאורה יפלא איך בר"ה שהוא יום המלכות חותמים במדרגה שהיא יותר למטה ממה שחותמים בכל השנה.

ואולי יש לומר דאף שחתימה של כל השנה היא בשם והיא בבחינה יותר עליונה, אכן מצידנו יותר נגלה הבחינה של 'המלך הקדוש', ולכן נחשב שהחתימה בר"ה יש בה תוספת ועילוי.

[ובאותו ענין יש להוסיף דהיה מקובל לננות את היום שאחר יוה"כ 'שם השם' ובאידיש 'גאטס נאמען', ומובא בשם הבעש"ט מה שנקרא היום שאחר יוה"כ 'שם השם' הוא לפי שאז חוזרים לחתום בשם].

מלכיות

עלינו

קודם פסוקי מלכיות עצמם, שהם בבחינת קבלת והכרת מלכותו, פותחים בשבחו של מקום שזיכנו לכך, וקרבתנו לעבדו ולהכיר מלכותו.

ותחילה אומרים **לאדון הכל** שמשבחים מצד שהוא אדון, כלומר שרצה להקרא אדון על הברואים ושיעבדוהו הברואים, ועיקר חובתינו הוא מצד שרצונו בעבודתינו, ורק אח"ז משבחים מצד שהוא **יוצר בראשית**.

ולאחר השבח מבקשים על שלימות מלכותו על הכל **על כן נקוה**.

בפסוקי מלכיות ממליכים את השם וכל פסוק יש בו שבח מלכותו או שבח ישראל. ה' ימלוך לעולם ועד מלכותו לנצח.

לא הביט לפי התרגום הוא שבח ישראל שאין בהם ע"ז וה' מלכם בחיבה מיוחדת, ולפי רש"י אף כשמכעיסין אינו זו מלהיות מלכם.

ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם המלכות מתגלית על ישראל כשהם יחד.

כי לה' המלוכה ומושל בגויים כל הגוים יכירו מלכותו.

ה' מלך גאות לבש בימות המשיח יכירו מלכותו ושהגאות שלו.

מלך הכבוד כל המלכים נכבדים רק מכח מלכותם, והוא מלך על הכבוד בעצמו, והוא יבא לשכון בביהמ"ק למטה.

כה אמר ה' מלך ישראל עם זאת שיש עוד שמות ותארים מיוחד מלכותו על ישראל וחפץ להקרא מלך על שמם.

אני ראשון לפני שנברא העולם אחרון אחר קץ העולם ומבלעדי גם בזמן שהעולם קיים אף שנראה שיש כחות אחרים ח"ו אבל האמת שאין עוד מבלעדיו (גר"א).

ועלו מושיעים שלימות וקיום מלכות השם יתגלה אחר המשפט בעשיו שהוא המונע גילוי מלכות השם.

והיה ה' למלך לע"ל מלכותו על כל הארץ בגילוי גמור ויגלה יחודו.

ברכת מלכיות

או"א מלוך על כל העולם כולו בכבודך והנשא על כל הארץ ביקרך והופע בהדר גאון עוזך על כל יושבי תבל ארצך.

על פי הרמח"ל בכבודך היינו שיקבלו כולם מלכותו [חיבור ו"ה]

ביקרך הוא שיכירו כולם יקר מלכותו [היינו שיבינו שמלכותו הוא ענין יקר וירצו מעצמם לקבל מלכותו] ולא יהיה רצון אחר אלא לילך אחריו [יוד קה]

בהדר גאון עוזך הוא [גאון הוא לשון על גילוי הגבוה ביותר ששייך כלפי הנבראים] שיכלה ויתבטל הרע [קוצו של יוד כנגד הדיקנא].

ידע כמו ידע שור קונהו **יבין** הבנה בבינת הלב יותר מידיעה **ויאמר** אמירה מצד הנשמה יותר מההבנה, **ומלכותו בכל משלה** גם כשלא היה נראה מלכותו, מ"מ באמת **בכל משלה**.

כי אתה א-לקים אמת ודברך אמת וקיים לעד מלכותו אמת שמקיים דברו שאין מונע בעדו, ורצונו שרצה בבריאת העולם לתכליתו יתקיים בודאי, וכן ענין הדין שנעשה מכח שדברו אמת ומתקיים בודאי.

מלך על כל הארץ שיושב עכשיו בדין, רמח"ל. **יום הזכרון** הזכרון הוא הדין (רמב"ן) והוא חידוש הבריאה שכולם נזכרים לפניו לחדשם.

זכרונות

בזמן המשפט נזכרים לפניו כל היצור וכל המעשים טובים וגם שאינם טובים. והכונה באמירת זכרונות כדי שיעלה הזכרון לטובה, וכדי שיגבר הזכרון לטובה על שאר הזכרונות ויעשה המשפט על פיו.

ויש ב' ענינים של הזכרון לטובה, הא' כפשוטו שיעלה זכרון המעשים הטובים שלנו ושיעשה המשפט על פיהם, הב' שיעלה זכרון כללי לטובה של אהבת ישראל אצל הקב"ה, כשם שעלה זכרון נח לטובה בשביל המשך קיום העולם, וכשם שבזמן שעבוד מצרים זכר את בריתו את אברהם יצחק ויעקב, וככתוב **וזכרתי את בריתי** שגם לעתיד יזכור ויגאלנו.

שופרות

הכונה באמירת פסוקי שופרות היא ככונת השופר, וחכמים אמרו 'במה בשופר', דהיינו שהשופר כולל הכל, יש בו מלכיות שכן בשופר ממליכים את הקב"ה, יש בו זכרונות שכן השופר מעלה זכרוננו לטובה שמזכיר זכות עקידת יצחק.

ונתבאר עוד עומק בזה איך השופר עצמו כולל מלכיות וזכרונות, שכיון שהשופר מעורר תשובה פנימית, הרי ע"י התשובה הפנימית ודביקות בשורש ממליכים את הקב"ה במלכות שלימה, וכן ע"י התשובה הפנימית והדביקות בשורש מתחברים לזכרון לטובה שיש בנו מצד עצמנו ומצד האבות.

ועוד יש בשופר, שבתקיעת השופר כמצותו בר"ה מתעורר כח השופר העליון, שבחינתו היא גילוי כבוד מלכותו כמו שיהיה לע"ל שיכלה הרע, ופועל פעולתו לקרב את גילוי כבוד מלכות השם השלימה, ובכל שנה ושנה נפעל משהו ומתקרב התיקון השלם שיהיה על ידי השופר גדול, ושיעור הקירוב הוא כשיעור תשובתם של ישראל בתקיעת השופר.

וכשיעור התשובה וההתעוררות שמתעוררים על ידי השופר, הרי בכחם מעוררים את השופר למעלה, וכשיעור זה מתעורר למעלה כח הזכרון לטובה, שכמו שנתבאר תלוי בקיומו בתוכנו.

ועוד יש בכח השופר לחבר ענין המשפט עם ענין הרחמים. משפטי השם באים מכח רחמיו העצומים שרוצה לזכות בריותיו, וכאשר מחברים את המשפט עם הרחמים שמתוכם הוא בא, דהיינו שמבינים שהמשפט הוא כדי להיטיב, ושבים בתשובה שלימה בזמן המשפט, הרי הופכים הדין לרחמים שהרי כבר פעל הדין תכליתו בכך שהביא לתשובה ולדביקות.

ובאמירת פסוקי שופרות בכונה יחד עם התשובה, מחזקים את כח השופר לפעול כל פעולותיו להמליך את הקב"ה, להעלות זכרוננו לטובה, ולקרב התיקון של ביעור הרע ושלימות מלכות השם.

